

Türkiye’de Gelenek ve Modernite Geriliminde Muhafazakârlık: Hareket Dergisi Örneği¹

Kübra ÇAMURDAŞ*

Özet

Türkiye’nin modernleşme sürecinde gele-neği ve eski sistemi savunma biçimi olarak ortaya çıkan muhafazakârlık, birçok ideoloji ve yapı üzerinde etkili olmuştur. Sosyo-po-litik tartışmalarda muhafazakârlığın esnek yapısı sayesinde istenilen yöne çekilebilmesi kavramın pragmatik olarak da kullanmasını sağlamıştır. Cumhuriyet döneminde etkin yayın organı olarak dergiler, toplumsal ve siyasi meselelerde topluma ışık tutan bir du-ruş sergilemiştir. Bu yazıda muhafazakârlık bağlamında gelenek ve modernite dikotomi-si, muhafazakâr bir milliyetçi olarak anılan Nurettin Topçu’nun öncüsü olduğu Hareket Dergisi bağlamında betimsel analiz yön-te miyle tartışılmıştır. Derginin 1939-1953 yıl-ları arasında çıkarılan 47 sayısı gelenek ve modernliğin toplumsal yansımaları çerçeve-sinde incelenmiştir.

Anahtar Kavramlar: Muhafazakârlık, Gele-nek, Modernite, Hareket Dergisi, Nurettin Topçu

Abstract

Conservatism, which emerged as a way of de-fending tradition and the old system with the modernization of Turkey, is many ideologies and structures. The fact that conservatism can be pulled in the desired direction in socio-po-litical debates on account of its flexible struc-ture also shows that it is used pragmatically. Journals, which are effective publishing organs in the Republican period, exhibit a stance that sheds light on the society on social and politi-cal issues. In this study, the dichotomy of tradi-tion and modernity in the context of conserva-tism is discussed through descriptive analysis method in the Movement Journal pioneered by Nurettin Topçu, who is referred to as a con-servative nationalist. The 47 issues published between 1939 and 1953 were analysed within the framework of the social reflections of tra-dition and modernity. It can be said that the journal inevitably assumed a nationalist-con-servative identity. Accordingly, analysing the historical adventure of conservatism in Turkey and its reflections in the early Republican pe-riod with a focus on the Hareket Journal and its relationship with tradition and modernity reveals the originality of the study.

Keywords: Conservatism, Tradition, Moder-nity, Movement Journal, Nurettin Topçu

¹ Bu çalışma Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, FDB Anabilim Dalı, Doç. Dr. Hicret K. Toprak danışmanlığında 2022 yılında tamamlanan “Türkiye’de Muhafazakâr Düşünce ve Din: Hareket Dergisi Örneği (1939-1953)” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

* Doktorant, Samsun Üniversitesi, SBE, Sosyoloji Anabilim Dalı, kubra.cmrds@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1145-0344

Giriş

İngilizce “conservatism” kavramının karşılığı olarak kullanılan muhafazakârlık, Arapça “ha-fa-za” (حفظ) kökünden türetilmiştir ve kelimenin kökü koruma, riayet, devamlılık, gözetme ve himaye anlamlarına gelmektedir. Sözlükte bir şeyi koruma altına almak, birinin bir başkasını koruması ve unutmamanın zıddı olarak yer almaktadır.¹ Türkçe sözlükte ise sözcüğün aynı zamanda “tutuculuk” anlamı bulunmaktadır. Kavramın Türkçe’ye geçişi ve ilk olarak ne zamandan itibaren “conservatism”in karşılığı olarak kullanılmaya başlandığı kesin olarak bilinmemekle birlikte geleneği koruma, sürekliliği ifade etme anlamı çok eski tarihlere götürülebilmektedir. Modern anlamda “conservatism”in karşılığı olarak kullanımı ise Tanzimat döneminde devrim ve modernlik karşıtı olan kesime veya III. Selim döneminde belirginleşen ilerici-gerici tartışmalarına kadar geriye götürülebilir.² Bu köken karmaşasından modern bir kavram olarak Türkiye’de muhafazakârlığın modernitenin ilk izlerini gördüğümüz Osmanlı son döneminde nüvelerinin bulunduğu sonucu çıkartılabilir. Zira muhafazakârlık kendini bir karşıtlık ideolojisi olarak modernleşmenin ve devrimin karşısında konumlandırır. Terim olarak muhafazakârlık çok anlamlı, parçalı ve eklemli bir sözcüktür. Tek başına farklı ülkelerde farklı anlamlara gelmesinin yanı sıra önüne ve arkasına aldığı sözcüklerle de birçok anlam değişikliğine uğramaktadır. Bu bağlamda tanımlamalar konunun anlaşılış ve işleniş farklılığını beraberinde getirmiştir. Muhafazakârlık, modernliği karakterize eden devrimciliğin yeni bir dünya kurma arzusuna karşı ortaya çıkmıştır ve bu noktada geleneği tutucu bir rol üstlenmiştir.

Edmund Burke’ün gelenek (tradition) yerine yeni bir kavramı ortaya koymasını, kavramın Aydınlanma tarafından Katolik Kilise ile özdeşleştirilerek olumsuz çağrışım yapmasıyla ilişkilendirenler de vardır.³ Buna göre geleneğin dinle olan bu sıkı ilişkisi itirazlara sebep olacakken Burke bu kavramsal değişimle durumu öngörerek engellemiştir, ancak mahiyet olarak bakıldığında iki kavramın benzer yönleri açıkça görülmektedir.

Muhafazakârlıkta yeni bir şeyi denemek yerine eskinin denenmişliği ve tecrübesi öncelenir. Bu yabancı olandan çekinme hali ve devrim karşıtlığı büyük ölçekli değişimlere muhalifliği beraberinde getirmek-

¹ Rağıp el-İsfahani, *Miüfredat Elfaz el-Kur’an* (Dımaşk: Dar el-Kâlem, 2009), 144-145.

² Bedri Gencer, “Gelenekselciliğin Pınarları: Edmund Burke ve Ahmet Cevdet”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi* 2/7 (15 Aralık 2006), 154-155.

³ Gencer, “Gelenekselciliğin Pınarları”, 154, 163.

tedir. Aslında bireysel ve toplumsal olarak halk da büyük değişimlerden hoşnut değildir, düzenin, rejimin değişmesi halkı bilinmezliğe ve karışıklığa sürüklemektedir. Muhafazakârların geçmiş ile ilişkisinde de her şeyin değil, toplum için büyük önemi olduğuna inanılan değerlerin korunması anlamı baskındır. Bazı muhafazakârlara göre ise geçmiş ve gelenek her şeyiyle korunmalıdır ve süreklilik halinde kalmalıdır.

Hareket Dergisinde gelenek-modernite ilişkisi öne çıkmaktadır. Bu çerçevede *Hareket* Dergisi 1939-1953 yılları arası bir bakıma köklü bir iktidar değişikliğine bağlı olarak toplumda ve yazın alanında da yaşanan değişiklikleri ortaya koymuştur. 1939-1982 yılları arasında yayımlanan Dergi hem muhafazakâr hem de İslamcı aydınlar için entelektüel bir muhit olarak kendi özgün çizgisini oluşturmuştur. Kuşkusuz bu özgün çizginin öncüsü aynı zamanda derginin kurucusu ve başyazarı olan Nurettin Topçu'dur. Dönemin özgül koşulları içinde dergi İslamcı, muhafazakâr ve milliyetçi aydınlar için kuşatıcı bir kimlik oluşturmayı başarmıştır. Ayrıca 1939 yılında yayın hayatına başlayan *Hareket* Dergisi Tek Partili dönemin siyasal ikliminde Takrir-i Sükûn Kanununa bağlı olarak dini muhalefet gerekçesiyle kapatılan süreli yayınların ardından dini içerikli yayın yapan ve muhalif çizgide ilerleyen ilk dergi olmuştur. Gelenek ve modernite gibi çok tartışılan ve çalışılan iki konunun *Hareket* Dergisi bağlamında dönemin şartları gözetilerek çalışılması önemlidir. Bir yaşam tarzı olarak karşı çıkma biçimiyle belirginleşen muhafazakârlık gelenek ve modernite sarkacında tartışılmaktadır.

Muhafazakârlık mı Gelenekçilik mi?

Gelenek (tradition), belirli davranışsal “norm ve değerleri benimseyip aşıl原因an, gerçek ya da hayali bir geçmişle süreklilik gösteren ve genellikle yaygın biçimde benimsenen ritüeller ya da başka sembolik davranış biçimleriyle ilişkili toplumsal pratikler kümesi” anlamına gelmektedir.⁴ Ne var ki muhafazakârlığı gelenekçilikle (tradisyonalizm) karıştırmamak gerekir. Gerçekten de bu iki kavram birbirine yakın görünmektedir. Gelenekçiliği geleneksel değerleri ideolojik olarak savunmak olarak tanımlamak mümkündür. Ancak her muhafazakâr gelenekçi, her gelenekçi muhafazakâr değildir. Gelenekçiliğin öncü ismi Rene Guênon'dur, Seyyid Hüseyin Nasr gibi öncü isimleri bünyesinde barındıran gelenekçilerin en önemli özelliği modernizme yö-

⁴ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999), 258-59.

neltiltikleri eleştiridir. Yeni ve ona karşı olabilecek özgün bir alternatif oluşturabilmeyi ise başaramamışlardır. Gelenekçiler her medeniyetin kendi geleneğine dönmesi gerektiğini savunmaktadır. Gelenek onlara göre medeniyeti vahiyle bağlayan unsurdur. Kişi ve topluluk düzeyinde ve gündelik yaşamdan bilgi anlayışına kadar her şeyde yönlendirici ögenin zaman ve mekânı aşan ilahi ve kutsal ilkeler olduğunu ve geleneğin vahiy mesajının yenilenmesiyle varlığını sürdürdüğünü ifade ederler.⁵

Muhafazakârlık için gelenek ise en temel kabullerden birisidir ve esas yapısı itibarıyla gelenekten öğrenilenlerin unutulmaması üzerine kuruludur. Gelenek oluşturma ve toplumsal hafıza aslında insana mahsus özelliklerdir. Bu fikre göre kültürel hafızanın kaybı ve geçmişi yok saymak, insanın insanlık özelliğinin kaybı anlamına gelmektedir. İnsanlığın kâdim ahlaki geleneklerinin korunması muhafazakâr düşüncenin en temel özelliklerindedir. Geleneğin sürekliliğini önleyen muhafazakârlık, evrensel özelliklerinin yanı sıra geleneğe bağımlı yapısı sebebiyle farklı kültürler içinde o kültüre özgü değerlerin savunuculuğunu üstlenir. Bu doğrultuda muhafazakâr düşünce, miras kalan kültür ve değerlerin devamını ister ve bunların köklü değişimine karşı sert bir tavır sergiler. Hatta kimi muhafazakârlara göre köklü değişimler bir toplumun sonu bile olabilir.

Gelenek, muhafazakâr ideolojinin insanoğlunun ontolojik kusurunu telafi etmek için kullandığı bir araç niteliğindedir.⁶ Bireyin ontolojik kusuru, sınırlı bir varlık olması ile bağlantılıdır. Bu ontolojik kusurluluk hali hem sosyal hem de siyasi manada bir arayışı ve eksikliği de ifade etmektedir. Gelenek toplum ve birey için bir aidiyet ve köklü olma hissi sağlar. Geleneksel değerleri savunmakla birlikte muhafazakârlık değişime karşıt sayılmamalıdır. Bir restorasyon ideolojisi olarak muhafazakârlık anti-modernist de değildir, ancak modernliği gelenekle terbiye etmeyi hedefler.⁷ Böylece modernliğe tamamen bir karşıtlıktan değil, gelenekle yoğrulan bir tutumdan söz edilmelidir. Modern hayat muhafazakârın cehennemidir. Zira insan burada sahip olduğu tüm aidiyetleri, kimliği, anıları kaybetmekte veya yok saymaktadır. Geleneğe bağlı yaşamak bir zorluğun ve başkaldırmanın göstergesidir. Bu bağlamda modernleşmenin bedelini muhafazakâr öder.⁸ Muhafazakârlı-

⁵ Hüseyin Yılmaz, “Gelenek, Gelenekçilik ve Gelenekselcilik”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi* 1, sy 3 (15 Ocak 2005): 50, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/muhafazakar/issue/55994/768196>.

⁶ Fırat Mollaer, *Liberal Muhafazakârlık Karşısında Nurettin Topçu* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016), 45.

⁷ Tanıl Bora, *Cereyanlar* (İstanbul: İletişim, 2020), 341.

⁸ Arslan, *Jöntürkler Jönkürtler Muhafazakârlar*, 84-85.

ğın geleneğe olan bu bağı modernleşmeye olan karşıtlığının en büyük argümanıdır. Başka bir ifadeyle modernleşmenin geleneğe olan karşıtlığı muhafazakârlığın onun karşısında konumlanmasının sebebidir.

Öte yandan Burke'e göre önyargı, muhafazakârlığın önemli öğelerinden biridir ve o önyargılı davranmayı muhafazakârlığın temel özelliklerinden birisi olarak görmektedir. Ona göre önyargıyla hareket eden biri ataları gibi davranmaktadır. Önyargı atalarımızdan kalan bilgi birikimidir.⁹ Atalar dini aslında geleneğin bizzat kendisidir.¹⁰ Dönemine göre bakıldığı zaman, her atalar dini, muhafazakârlık açısından geleneğin ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira yeni gelen her din bir devrimi veya büyük köklü değişimi de beraberinde getirir. Peygamberlerin getirdiği din ve din ile birlikte gelen tüm toplumsal değer ve yapılar değişimi ifade eder. Bu değişim dinlere baktığımız zaman köklü görünmektedir. Dolayısıyla bu dönemde o dönemin yeni dinine inanmayan insanların muhafazakâr gruba dâhil edilmesi gerekmektedir. Sözelimi İslam dini için ifade edecek olursak, Cahiliye dönemi müşriklerinin atalar dinine yani bir bakıma dini gelenek ve değerlerine olan sıkı bağlılıkları onları muhafazakâr mı kılmaktadır? Burada muhafazakârlığın modern bir kavram olduğu hatırlanmalıdır. Dinler toplumu iyiye yönlendirecek taleplerle oluşur ve temelde toplumsal mahiyetleri, ahlaki ve sosyal getirileri ortak yönleri barındırmaktadır. Örneğin yalan söylemek, insanları sınıflandırmak, aşağılamak bu dinlerin tümünde aynı noktayı işaret eder. Dolayısıyla dinlerin getirdiği kültüre ve geleneğe bağlanan öğeler sabit olsa da süregelen zamanda bunların değişimi gözlenmektedir. Yeni bir dinin geliş sebebi de aslında bu tahrifin düzeltilmesi veya yenilenmesi üzerinedir.

Türk Modernleşmesi ve Muhafazakârlık İlişkisi

Osmanlı'nın çöküşüyle birlikte devlet sisteminin değişimi, inkılaplar ve reformlarla dünyadaki tarihsel süreçleri anlamsızlaştırmış ve onları tek bir formla şekillendirerek aynı yöne kanalize etmiş olan modernleşme süreci, Türkiye'de değişimin ana eksenidir. Türkiye'nin modernleşmesinde gelenek ve modernite karşıtlığı oldukça önemlidir. Muhafazakârların moderniteye karşıtlığı gelenek ve dinle aynı safta olmalarını sağlamıştır. Bu bağlamda Türkiye'de muhafazakârlık, Batı'daki gibi devrim karşıtlığı olarak ortaya çıkmamıştır. Burada muhafazakârlık esasında imparatorluğun kaybı ile belirginleşen bir hal almıştır. Modernleşmeyle oluşan ve modern kavramlarla çerçevelenen

⁹ Andrew Vincent, *Modern Political Ideologies* (United Kingdom: Wiley- Blackwell, 2010), 73.

¹⁰ Aktay ve Akın, *Bir Müslüman Gelenek ve Muhafazakârlık'a Nasıl Bakmalı?*, 18.

muhafazakârlık, Türkiye’de ilericiliğe ve Batılılaşmaya tepki olarak ortaya çıkmıştır. İlericilik ve gericilik kavramları modern kavramlardır ve ilk olarak III. Selim döneminde ilericilik-gericilik tartışmaları görülmüştür. Bilindiği gibi hem III. Selim hem de II. Mahmut dönemlerinde Batı temayüllü ıslahatlar yapılmaya ve Osmanlı Devleti’nin kaybetmeye başladığı güç geri toplanmaya çalışılmıştır. Burada “gavur işi” oldukları gerekçesiyle geri adım atılan yenilikler Batı karşıtlığının ilk izlerini taşımaktadır.¹¹ Dolayısıyla muhafazakârlığın Türkiye’de Aydınlanmanın bir ideolojisi olan ilericiliğe karşı olarak konumlandığı anlaşılmaktadır.

Fransız devrimi başta olmak üzere modern Batılı paradigmanın ortaya çıkardığı siyasi akımlar Türkiye’ye 18. yüzyıl itibarıyla girmeye başlamıştır. Bu dönem Osmanlı Devleti’nin Batı karşısında kaybettiği siyasal ve ekonomik üstünlüğün, bürokrasi ve entelijansiya çevrelerinde yeni arayışlara kapı araladığı bir dönemdir. Aynı yıllarda Batı kaynaklı tercüme eserlerin yayımlanması, Batılı ülkelere eğitim amacıyla gidiş gelişlerin artması ve bunların özellikle aydınlarda ve siyasilerdeki etkisi, Batılı siyasal akımların ve ideolojilerin Osmanlı aydınları üzerindeki tesirini artırmış ve hızlandırmıştır. Batılılaşmayı bütün yönleriyle benimseyen Osmanlı aydınlarının köklü değişim ve reform talepleri karşı ideolojileri ortaya çıkarmakta gecikmemiştir. Bu çerçevede ortaya çıkan karşı ideolojilerin bir şekilde muhafazakârlığın değişim taleplerine yönelik ana itirazlarını paylaştıklarını söylemek mümkündür. Muhafazakârlığın İkinci Meşrutiyet’in ideolojileri olan Batıcılık, İslamcılık, Turancılık ve Osmanlıcılık’a karşı tepki olarak ortaya çıktığını ifade edenler de olmuştur.¹² Ancak bu tepkili (reaksiyoner) olma hali yalnızca bu ideolojilerle bağlantılı görünmemektedir. Zira muhafazakârlık bu gruplarla bazı ortak amaçları da barındırmaktadır. Bu dönemde bilinen Osmanlıcılık, İslâmıcılık ve Türkçülük fikirleri ana akımlarıyla birlikte Batıcılık (Garpçılık), Prens Sabahattin’in temsilcisi olduğu Teşebbüs-i Şahsî ve Âdem fikirleri de öne çıkmıştır.

Batılı sistemleri Osmanlı Devleti’ne uygulamaya çalışmak toplum içerisinde ciddi problemlere neden olmuştur. Ne var ki zamanla Batılı kurumlar ve değerler, geleneksel Osmanlı kurumlarının yerini almaya başlamıştır.¹³ Burada özellikle dini kurum ve değerlerden söz etmek

¹¹ Hilal Turan, “III. Selim’den Tanzimat’a Osmanlı Devleti’nde Yeniden Yapılanma Hareketleri”, *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 11, sy 2 (28 Haziran 2019): 38, <http://aksarayiibd.aksaray.edu.tr/tr/pub/aksarayiibd/issue/48500/484502>.

¹² Fırat Mollaer, *Türkiye’de Liberal Muhafazakârlık ve Nurettin Topçu* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2008), 92.

¹³ Bilal Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Teb’anın Yönetimi* (İstanbul: Risale, 1990), 95-96.

gerekir. İlk olarak din ve devlet ayırımına yönelik tartışmaları II. Abdulhamid dönemine kadar götürmek mümkündür.¹⁴ Bununla birlikte İttihad ve Terakki Cemiyetinin İslamcı kanadının çağdaş siyasi ve toplumsal sorunlara İslam'ın çözüm getirebileceğine dair olan inancı ve İslam'la modern ilimlerin ortak zemine getirilerek "İslami bir modernizm" planını oluşturması, Osmanlı son dönemindeki çatışmayı açıkça göstermektedir. Bu uzlaşma çabası yeni-muhafazakârlığa da zemin hazırlamaktadır. Bu dönemde yalnızca Batı temayülü olan, yalnızca Osmanlıcı olan, İslamcı olan ve İslam'la moderniteyi uzlaştırmaya çalışanlar gibi farklı fikirlere sahip birçok grup bulunmaktadır.

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte radikal bir laiklik programına bağlı olarak geleneksel dini kurumlar lağvedilmiş ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Batı eksenli köklü bir değişim projesi üzerine oturtulmuştur. Toplum açısından dinin, dini kurumların, dini değerlerin ve dini geleneklerin önemi azımsanmayacak kadar çoktur. Yapılan inkılâplar haliyle insanları şaşkına uğratan, sarsan değişimlerdir. Kurumlarda ve değerlerde oluşan boşluklar Batılı ögeler ve kurumlarla doldurulmaya çalışılmıştır.¹⁵ Buna göre Türkiye'de muhafazakârlığın aciliyetle, tepki vermekle, sabırsızlık ve aynı zamanda bir an önce kendimiz kalarak Batılılaşma fikriyle ortaya çıktığı netleşmektedir.¹⁶

Osmanlı son dönemi ve erken Cumhuriyet yılları için teorik manada bir muhafazakârlıktan söz etmek pek mümkün görünmemektedir. Ancak bu dönemde devlet eliyle uygulanan Batılılaşma eksenli köklü reformlara, yeniliklere, değişime, kurumların ve değerlerin kaybına itiraz eden insanlar sonraki yıllarda muhafazakâr olarak isimlendirilmişlerdir. Erken Cumhuriyet döneminde ülkenin bu büyük değişimine engel olamayan ancak bu değişimlere karşı olanlar dönemin baskıcı ve kısıtlayıcı ikliminde kontrol, denetim ve tecziye mekanizmalarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Dolayısıyla İslamcılık başta olmak üzere Cumhuriyet devrimlerinin ortaya koyduğu siyasal ve toplumsal reformlara çeşitli düzeylerde karşı olan grupların tümünde muhafazakârlığın izleri görülmektedir.

¹⁴ Şerif Mardin Abdulhamit'i muhafazakâr olarak nitelendirmektedir: Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi* (İstanbul: İletişim, 1991), 141.

¹⁵ Şaban Sitembölükbaşı, *Türkiye'de İslâm'ın Yeniden İnkişafı (1950-1960)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İSAM, 1995), 8-9.

¹⁶ Arslan, *Jöntürkler Jönkürtler Muhafazakârlar*, 99.

Muhafazakârlık bir İdeoloji mi?

Türkiye’de muhafazakârlığın ele alındığı çalışmaların birçoğu muhafazakârlığı bir ideoloji olarak ele almaktadır. Bu kişiler muhafazakârlığın bütünsel anlamda bir ideolojiyi ortaya koyduğunu ifade etmektedir. İdeolojik yanıyla muhafazakârlık birçok ilkeye sahiptir. Bununla birlikte bir yaşam tarzını da ifade eden muhafazakârlık, ideolojilerle de birleşebilir. Örneğin Türkiye’nin yıllardır ideolojik gruplaşmasının bir tezahürü ve yansıması olan sağ ve sol gruplarında da muhafazakârlık yer edinmiştir. Türk sağ, tarihten devralınan dini ve kültürel değerleri korumak ister. Bu sebeple “tutucu ve gerici” olarak etiketlenir. Fakat sağcılık politik değişmeden yanadır, zira iktidara geçmesi de Türkiye’nin politik değişimine bağlıdır.¹⁷ Sağcılığa daha yakın görünen ve hatta genelde iç içe/birlikte ve aynı çizgide kabul edilen muhafazakârlık, sol içerisinde de savunulan ideolojik bir kavram halini almıştır. Bu noktada kavramın çetrefilli doğası tekrar anlaşılmaktadır. Özellikle Türkiye tecrübesi söz konusu olduğunda muhafazakârlık farklı siyasal ideolojilere dâhil oldukça eklemlendiği ideoloji veya siyasi tutum ile birlikte farklı bir boyut kazanmaktadır.

Batı’nın ve Türkiye’nin muhafazakârlık süreci aynı düzlemde ilerlememiştir. Erken Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de her kesim biraz ve kendine göre muhafazakârdır. Böylece bahsi geçen dönüşüme karşıt olan diğer ideolojiler de bir anlamda muhafazakârdırlar. İslamcılar da milliyetçiler de Osmanlıcılar ve gelenekçiler de duruş itibarıyla muhafazakârlıkla iç içedirler. Cumhuriyet dönemiyle birlikte yine esaslı bir sorun olarak kalmaya devam eden tartışma, biz kalarak modernleşme meselesidir. Aslında muhafazakârlığın Türkiye’de diğer ideolojilerle birleşme, eklemlenme veya dâhiline alma durumu da bu sebeple ortaya çıkmaktadır. Cumhuriyet’in kuruluş dönemi itibarıyla geri kalmaktan ve ezilmekten korkan halk aynı zamanda modernleşmek ve ilerlemek istemektedir. Yine de kendi geçmişini çöpe atmak istememesi geçmişiyile birlikte bir modernleşme hayali kurmasıyla birlikte muhafazakârlık bir tavrın benimsenmesi söz konusudur.

Türkiye’de muhafazakârlık erken Cumhuriyet döneminde Kemalist modernleşme karşıtlığına dayandırılmaktadır. Bilindiği gibi erken dönem Cumhuriyet modernleşmesinde yalnızca siyasal alanda değil, sosyal ve kültürel alanlarda da köklü bir değişim ve dönüşüm arzulanmıştır. Din, dil, tarih gibi toplumun temel yapı taşları olan değerler, Cumhuriyet devrimiyle radikal bir değişime uğratılmıştır. Bu hızlı modernleşme atılımları, geleneksel ve kültürel değerlere bağlı top-

¹⁷ Arslan, *Jöntürkler Jöntürkler Muhafazakârlar*, 118.

lumsal kesimler arasında rahatsızlık uyandırmıştır. Muhafazakârlık, toplumun yönetici elitler eliyle modernleştirilmesine yönelik olarak zoraki reformların uygulandığı bir vasatta geniş toplumsal tabakaların kendilerini ifade etmelerine aracılık etmiştir. Kemalizmi Türk toplumunun yokluk ve yoksunluklarını karşılama dürtüsüyle “modern muhafazakârlık” olarak tanımlayan ve en önemli özellikleri olarak da medeniyetçilik, milliyetçilik ve laikliği gösterenler de vardır.¹⁸ Dolayısıyla toplum katındaki muhafazakârlık, kültürel boyutta tecelli ederken, siyasal boyutta Cumhuriyet muhafazakârlığı, ihyacı (ya da reformist) bir muhafazakârlık olarak görünmektedir. Aslında Kemalizm muhafazakâr ilkelerle açık bir karşıtlık içinde değildir ve günümüzde bürokratik muhafazakârlık çerçevesinde değerlendirilmesi de mümkündür.¹⁹ Liberal muhafazakârlar bu bağlamda önemlidir. Amerikan ekolüne göre muhafazakârlığın liberalizmle oldukça güçlü bir bağı vardır. Hatta liberalizmle muhafazakârlık iç içedir. Türkiye’de bu siyasal anlamda paralel görülse de günlük kullanımında her muhafazakâr birey, liberal görülmez ve kendini liberal olarak tanımlamaz. Asimilasyon ve ılımlılaştırma politikası olan liberalizm, modernite ve muhafazakârlıkla anılan bir ideolojidir. Her ne kadar bazı ekollerce liberalizm ve muhafazakârlık ortak paydada görülse de aslında teoride ikisi birbirinden çok farklıdır. Liberalizmde modern olanı kabul ve gelenekten geleni değiştirme söz konusudur. Birçok yönüyle liberalizm değişim üzerine kuruludur. Oysa muhafazakâr teoride köklü değişim kaçınılması gereken bir şeydir. Süreklilik ve devamlılık hâkim olmalıdır. Teorideki bu esas farklılıklar, temel anlamda ikisinin birbirinden uzak oluşunun göstergesidir. Ancak muhafazakârlık öylesine geniş tanımlara ve literatüre sahiptir ki her köşeden çekilmeye ve esnetilmeye müsaittir. Liberalleri muhafazakârlardan ayıran bir diğer ölçüt ise birey vurgusudur.²⁰ Teoride söz ettiğimiz sınırlı varlık olan insan algısıyla da bu durum çelişki içerisindedir. Ancak diğer örneklerinde olduğu gibi Türkiye’de siyasal anlamda liberal muhafazakâr çizginin de örneği bulunmaktadır.

Demokrasi meselesi de Türkiye’de Kemalist rejimle birlikte anılmaktadır ve Türk muhafazakâr aydın ve siyasal partilerinin demokrasi yanlısı olduğu görülmektedir. Esasında muhafazakârlığın demokrasiyle de uyuşmayan birçok yönü bulunmaktadır. Türkiye özelinde ise Türk halkının devleti gördüğü konum ve millet-devlet ilişkisi demokrasi ve

¹⁸ İsmail Safi, *Türkiye’de Muhafazakâr Siyaset ve Yeni Arayışlar* (Ankara: Lotus Yayınevi, 2007), 119, 124.

¹⁹ Mollaer, *Türkiye’de Liberal Muhafazakârlık ve Nurettin Topçu*, 16.

²⁰ Tanıl Bora-Murat Gültekinçil (ed.), *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce Liberalizm* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2006), 7/141.

muhafazakârlık ilişkisini zorlu kılmaktadır. Organizma ve doğal yasa şeklinde oluştuğuna inanılan devlet ve toplum yapısı Türkiye için de diğer demokratik devletler için de işlevsel bir yapı olarak görülmektedir. Bireyselci demokrasi anlayışı, toplumsallaşma ve manevi birlik taraftarı olan muhafazakârlık kavramıyla bu manada zıtlaşabilmektedir.

Nihayetinde Türkiye’de muhafazakârlığın bir yaşam tarzı ve “karşı çıkma” biçimiyle erken Cumhuriyet döneminde belirginleşmeye başladığını söylemek daha doğru olacaktır. Zira her ne kadar muhafazakârlık Tanzimat’la birlikte değişime karşı bir direnç ve geleneksel değerlerin savunulması biçiminde ortaya çıkmış olsa da siyasi ve felsefi anlamıyla muhafazakârlığı 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar Türkiye’de görememekteyiz.²¹ Bunun sebebi olarak erken Cumhuriyet tek partili dönemin siyasi iklimine işaret etmek mümkündür. Çok partili döneme geçişin ardından siyasi baskıların dini yönden ve siyasi otorite değişiminden dolayı azalması muhafazakârlığın görünürlüğünü artırmıştır.

Cumhuriyet dönemi muhafazakârları genel olarak kültür ve uygarlık arasında bir ayırım oluşturarak kültürün muhafaza edilmesini ve uygarlığın ise evrensel olduğu ve dışarıdan ikame edilebileceğini savunmakla “modernist” bir tavır takınmışlardır.²² Böylece birkaç türlü muhafazakârlığın Türkiye’de oluşumuna önderlik etmişlerdir. Öte yandan Cumhuriyet muhafazakârlığı birisi otoriter ve öteki ise liberal olmak üzere iki damardan beslenmektedir. Muhafazakârlığın otoriter yüzü milliyetçi siyasetle ortaya çıkarken; liberal muhafazakârlık merkez sağ siyaset çizgisinde ilerlemiştir.²³

Hareket Dergisi ve Muhafazakârlık: Gelenek ve Modernite Tartışmaları

Muhafazakârlık -kendi içerisinde dereceleri bulunmakla birlikte- modernleşmeye karşı geleneği önceleyen bir akımdır. Muhafazakârlar içinde moderniteye ve Batı’dan gelen her şeye bütünüyle karşı olanlar bulunduğu gibi, yenileşme fikrine ılımlı bakan, modernitenin devlete ve topluma faydalı birçok yönünün olduğunu iddia edenler de vardır. Özellikle Cumhuriyet’in erken döneminde ilerlemek için modernleşme/Batılılaşma bir zaruret olarak görülmekteydi ve her ne kadar moderniteye karşı olursa da onun sınırları içine çoktan girilmiş bulunuluyordu. Böylece önce bunun nasıl gerçekleştiği tartışılmış, sonra

²¹ Safi, *Türkiye’de Muhafazakâr Siyaset ve Yeni Arayışlar*, 112.

²² Mollaer, *Türkiye’de Liberal Muhafazakârlık ve Nurettin Topçu*, 72.

²³ Ömer Çaha, *Siyasi Düşüncelere Giriş* (İstanbul: Dem Yayınları, 2019), 140.

da nasıl değişeceği üzerine hipotezler ortaya konmuştur. Bu bağlamda “Bize ne oldu?” sorusu dergi içerisinde en çok tartışılan meselelerden birisi olarak tezahür eder. Dergide Osmanlı dönemi işaret edilerek çok iyi görülen bir dönemden kapkara bir dünyaya geçildiği ifade edilir ve bize ne oldu sorusunun ardından ne yapmalıyız sorusu gelir. Dergi yazarlarına göre bu soru karşısında bazıları orduda ıslahatın, bazıları kurumlarda değişimin, bazıları da Batı’ya ayak uydurmanın milleti kurtaracağını düşünür. Bu görüşler dergide samimi fakat dar bir bakış açısı olarak yer bulmuştur. Sistemi yeniden inşa etmeye yönelik Batılılaşma temayülü sebebiyle toplumun kendi benliği ve geçmişiyle bağlarının koparılmaya yüz tuttuğu öne sürülmektedir.

Toplumun kimliği, kültürü ve benliği kendi geçmişi, coğrafyası ve varlığının süreciyle oluşur, bunun taklidi olumsuz sonuçlara yol açar. Topçu’ya göre kaybolan ruhun bulunması kurtuluşu sağlar ve bugünkü Türkiye kendi sorunlarını günün toplumsal şartlarına göre çözerse bu gerçekleşir.²⁴ Çözüm yöntemlerinden biri olarak Batı’nın tüm her şeyiyle değil bazı faydalı yönleriyle alınması fikrinde olanlar da vardır. Dergide bu görüş, şiir örneği üzerinden kafiyeler değişse de ruhun aynı kaldığı ve Batı eserlerine kendi ruhlarını yerleştirmeleri önerisiyle ortaya konulmuştur.²⁵ Yine de dergide Batı’dan alınan her bir ögenin bir arka planla birlikte geldiği düşüncesi yazarların çoğunda görülen hâkim düşüncedir ve bunun çözümü de ancak Anadolu’ya, köye ve kendi ruhumuza dönmekle gerçekleşecektir.

Dergide en çok kullanılan kavramlardan birisi olan “anane” kavramı da gelenek-modernite dikotomisi açısından oldukça önemlidir:

Örnek olma işinde ananeyi inkâr etmek bizi dümensiz bırakır. İnsan kalbi iyiliğe vurgun olduğundan, ananede geçen devirlerin fenalıkları kaybolmuş, herhalde bir takım üstün değerler canlı bulunmaktadır. Milletimize ait ananelerden hangisinin fenalığını iddia edebiliriz? Ananelerimizin hepsinde tarihimizin bir kısım ruhu saklıdır, hepsinde merhamet veya adalet destanları okunur, hepsini çocuklarımıza anlatmalıyız. Yoksa terbiyede elsiz ayaksız kalırız.²⁶

Bu ananelerin korunması ve yayılması düşüncesine dergide yer yer değinilmiştir. Tarihte ananelerin, geleneğin ve yaşanan tecrübele-

²⁴ Nurettin Topçu, “Fikir ve Ruh Terbiyesi Cemiyeti’nin Kuruluşunu Beklerken”, *Hareket Dergisi*, Aralık 1952, 2, 15.

²⁵ Nurettin Topçu, “İki Mezar”, *Hareket Dergisi*, İkinci Teşrin (Kasım).

²⁶ Nurettin Topçu, “Okulda Ahlak”, *Hareket Dergisi*, Mart 1943, 289.

rin anlaşılması çok önemli görülmektedir. Buna göre tarihin bir bütün olarak kabul edilmesi gerekir ve reddi de ülkenin geleceği için engeller oluşturacaktır. Tarihi bilmek, tecrübe edileni görmek, doğruyu ve mutluluğu daha kolay yakalamanın yolu olarak gösterilir.²⁷

Derginin yazarlarından olan Mehmet Kaplan *Hareket* Dergisinde Osmanlı son döneminin mazi olarak ele alınışını eleştirmiş ve Ankara örneği üzerinden mazi meselesini açıklamıştır: “Her millet gibi bizim mazimizin de iyi ve kötü tarafları vardır. Her millet gibi bizim asırlarca yaşamış hayatımızın da bir manası ve değeri olmak icap eder.”²⁸ Dergide yalnızca mazi, geleneğe geri dönme ve uygulamaya alma meselesi değil, modernitenin olumsuzlukları da tartışılmıştır. Modernitenin insanı şahsiyetleştirirken özgür kıldığını iddia etmesi, bireycilikten bu kadar söz ederken modernite sınırlarının çok önceden kurulmuş olduğu ve her tarafımızı çepeçevre sardığı yönünde birçok eleştiriye konu olmuştur. Örneğin Kaplan’a göre modern çağda insanlık makine ve devlet denen iki devin idaresindedir ve tüm insanlar tek kalıptan çıkarıncasına kalabalığın içinde eriyerek birbirine benzetilmektedir.²⁹ Bunlarla birlikte modernitenin getirilerinin maddeciliğin, hümanizmin ve toplumsal tüm sonuçlarının detaylıca işlendiği yazılar da bulunmaktadır. Madde, modern felsefenin temel taşıdır ve materyalizm evrende maddeden başka bir şey olmadığı üzerine kuruludur. Dönemin sorunlarının temeli olarak maddeciliği gören Kaplan’a göre komünizm ile kapitalizm de maddeyi esas tutma konusunda aynı kaniya sahiptirler.³⁰ Bu dönemde kapitalizm ve komünizm ideolojileri ülkenin bilinen güncel meseleleridir. Dergide komünizm konusunda apaçık eleştiri yazıları bulunurken kapitalizm daha üstü örtülü şekilde eleştirilmektedir. Özellikle ilk iki devirde kapitalizm yazılara toplumsal sonuçları itibarıyla girebilmiştir. 1952 devresinde ise bunlar daha açık ve hedef gösterilerek anlatılabilmektedir.

Anlaşılabileceği üzere gelenek ve modernite arasındaki bu gerilim Türkiye’de farklı sebeplerden farklı sonuçlara ve farklı çözüm yollarına uzanmaktadır. Ancak genel manada derginin gelenek ve bu bağlama göre muhafazakârlık anlayışının maziden ve Anadolu’nun ruhundan kopmadan yenilenerek ve elenerek sürekli hale gelmesi gereklidir. Batı’dan alınan her şeyin bir arka plana sahip olduğu, bunları göz ardı etmemek gerektiği savunulmaktadır. Bunun Türk toplumuna yansı-

²⁷ Remzi Oğuz Arık, “Tarih Görüşü”, *Hareket Dergisi*, Mayıs 1947.

²⁸ Mehmet Kaplan, “Nesillerin Ruhunu”, *Hareket Dergisi*, Ocak 1949, 3-4.

²⁹ Mehmet Kaplan, “Bugünkü Medeniyet ve Fert”, *Hareket Dergisi*, Mart 1947.

³⁰ Mehmet Kaplan, “Yunus Emre ve Bugünün Meseleleri”, *Hareket Dergisi*, Temmuz 1948.

ması da farklı biçimlerde tezahür etmiştir. Başka bir deyişle gelenek ve modernite dikotomisi topluma da “iki ayrı ruh” katmıştır. Derginin yazarlarından Ali Rıza Alp bu durumu “komşu iki mahalle arasında iki ayrı ruh” olarak betimlemektedir. Bunlardan birinde sabaha kadar birçok milletten kadın ve erkeğin viski içip, dans etmesi şeklinde görünürken diğerinde yatsı namazından sonra komşuda okunan mevlüde giden kesim bulunmaktadır.³¹ İlk kesim ikinciden habersiz davranan, her şeyi Batı taklidi üzerinden gerçekleştiren kesimken ikincisi Anadolu’nun kurtuluşuna destek olan, canını ve malını ortaya koyan ancak sonuç olarak maddi imkânsızlıklarla yüz yüze kalan kesim olarak gösterilmektedir.

İlericilik meselesi esas itibarıyla bir zihniyet ve anlayış meselesidir. Bu seviyeye erişememiş sosyal topluluklar, buna ulaşmak için bir mücadeleye içindedir. Türk toplumu da devrin bu ileri zihniyetine erişmek için yüzyıldan fazla mücadele etmiştir. Dergide dönemin en ileri seviyesi, ilmi zihniyet, hürriyet ve millet anlayışına dayandırılmaktadır. Buna göre ilmi zihniyet, hürriyet ve millet değerlerini sarsan ve yıkan düşünce ve hareketler de geriliğin ifadesi olarak algılanır. Dergiye göre bunların dışındaki hareketler gericilik olarak ele alınamaz.³²

Ziya Gökalp’in ortaya koyduğu hars ve medeniyet meselesi de dergide tartışılan konulardandır. Gökalp toplumu birbirine uyumlu şekilde bağlayan kurumları hars (kültür) oluşturucağı olarak görür.³³ Gökalp’e göre medeniyet şekil, kültür ve muhtevadır. Şarkın işlenmemiş, yeniden kalıba dökülüp şekillendirilecek bir hammadde değil, devrini zirveye kadar yaşamış ve tamamlamış bir medeniyet olarak görülmesi de şarttır.³⁴ Cumhuriyet döneminde de yapılan sıfırdan başlamak, geçmiş iyisiyle kötüsüyle yok saymak ve yeni sisteme büyük bir arzuyla ayak uydurmak üzerinedir. Ayrıca dergi edebiyattaki değişimi de incelemeye almıştır. Yeni Türk edebiyatının öncelerden farklı olarak içe doğru değil, milli ve insani bütün etkilere kapılarını açtığı söylenmektedir. Buna göre Batı etkisiyle hazırlanan yeni metinlerin dünya çapında eserler olmadığı konusunda da zamanın kısılgına sığınmaktadır. Bu bağlamda birleştirme ve terkip önerilmektedir. Eski ile yeninin Doğu ile Batı’nın terkipleri gerekli sayılır.³⁵ Eski “şuurun yaratıcısı” olarak imlenir. Eski yok edilirse insan da millet de yok sayılır.

³¹ Ali Rıza Alp, “Türk Romanında İstanbul-Anadolu Münasebetleri”, *Hareket Dergisi*, Ocak 1949.

³² Hareket, “İlerilik-Gerilik”, *Hareket Dergisi*, Mayıs 1953.

³³ Ziya Gökalp, *Hars ve Medeniyet* (İstanbul: Toker Yayınları, 2013), 11.

³⁴ Hilmi Ziya Ülken, “Kültür ve Medeniyet”, *Hareket Dergisi*, Haziran 1949.

³⁵ Mehmet Kaplan, “Büyük Terkibe Doğru”, *Hareket Dergisi*, Mayıs 1949.

Geçmiş, milletin tarihidir ve hafıza olmadığı takdirde hayvanlarla eş değer olunacak, şuursuz bir nesle dönüşülecektir.

Gerilerden gelerek ileri ufuklara doğru akan bir nehir gibi, mazi istikbalimizin yaratıcısı olur. Eski dediğimiz mazi bizim seciyemizin sanat-kârı hatta şuurumuzun yaratıcısıdır. Mazinin bittiği yerde millet biter, insan biter, izan biter, nihayet bulurlar. Millet, tarihinden ibarettir. Onu tarihinden sıyrınız, insan sürüsü kalır. İnsan hem kendinin, hem milletin, hatta bütün insanlığın tarihini taşımaktadır. Ferdin, kendisiyle beraber taşıdığı ve benliğine mal ettiği tarih ne kadar genişse, onun şahsiyeti o kadar büyüktür, o nispette kuvvetlidir; benimsediği tarih ne kadar darsa şahsiyeti de o kadar küçüktür, o derece zayıftır. Geçmiş zamana ait hatıralara bağlılığı bulunmayan hayvanlarla daima hali yaşayan çocuklarda bu yüzden şahsiyet aranmaz. Bir kelime ile varlığımız, tarihimizdir. Milletlerin mazarını teşkil eden bütün eski hareketler, eski eserler ve düşüncüler, onun temel taşlarıdır. Mazi, bana bir zincirin halkaları gibi gelmektedir...³⁶

Dergide geçmişin önemi hemen her sayıda vurgulanmıştır. Ancak moderniteyle nasıl başa çıkılacağı konusunda tartışmalar sürmüştür. Bu sebeple kesin bir sonuca veya yargıya varmak mümkün görünmemektedir. Dergiden yapılabilecek çıkarım, geleneğin ve geçmişin asla tamamen yok sayılmaması gerektiği ve Batı'nın her haliyle kabul edilmemesi gerektiğidir. Buna göre her iki akımı da sorgulama ve eleme fikri öne çıkmaktadır. Ancak bütün bunların yine moderniteye bulanmış, onun sınırları içinde olduğu da farkında olunan bir fikir olarak görünmemektedir.

Sonuç

Muhafazakârlığın Türkiye'deki oluşumunun Batıyla aynı şekilde ve düzeyde seyretmediği görülmüştür. Türkiye'deki muhafazakârlık farklı birçok yol ve iş birliği oluşturmuştur. Bu çerçevede muhafazakârlık, Türkiye'de neredeyse tüm ideolojik ve siyasi gruplara eklenmiş ve baskın çıkarak ön özellik olmuştur. Teorik anlamıyla ortaya çıktığı zamanlarda muhafazakârlığın pragmatik halini derin ve detaylı göremesek de bu şekil değiştiren, eklektik ve budaklı bünyesi bir anlamda kaba göre şekil alan yapısını ifade etmektedir. Türkiye'de modernleşmeye Batılılaşmaya imparatorluğun kaybına dayanan muhafazakârlık, kendi içinde de ideolojilerle siyasi ve toplumsal yapılanmalarla ilişki

³⁶ Nurettin Topçu, "Şahsiyet", Hareket Dergisi, Ocak 1953, s. 3.

kurmuştur. Her ne kadar modernleşmeye karşıt olarak konumlanırsa da muhafazakârlığın modern bir yapılanma olduğu da ortadadır. Dolayısıyla muhafazakârlık Türkiye’de ılımlı ve çoğu kesimde gelenek-modernite, din-modernite, eski-yeni dikotomilerini uzlaştırma şeklinde cereyan etmiştir.

Hareket Dergisinin milliyetçi bir dergi olduğu apaçık anlaşılmaktadır. Zira derginin neredeyse tüm sayılarında milliyetçi temalara ağırlık verilmiştir. Derginin geleneğe, örf ve âdetlere, ananelere, maziye yaptığı vurgu, köklü değişimlere karşıt olduğu ancak inkılâpları gerekli bulduğu, ilahi güce ve kuvvete bağlılığı, dini ise hepsinin merkezine aldığı anlaşılmaktadır. *Hareket* Dergisi ortaya çıktığı dönem itibariyle dini ve siyasi içerikli yayın yapan ilk dergilerdendir. Bu sebeple karşılaştırılabileceği yayın sayısı da oldukça sınırlıdır. Derginin kadrosu genel anlamda milliyetçi bir kimliğe sahiptir. *Hareket* Dergisinde muhafazakârlığın açık olarak isimlendirilmiş olduğu söylenemese de dergide kavram olarak “muhafaza” kavramına sık sık başvurulduğu görülmektedir. Derginin yazarları bu kavramların temelinde İslam düşüncesini yerleştirmekte, kurtuluşu da Anadolu’ya dönmekle eşdeğer görmektedirler. Modernite ve gelenek, eski ile yeni, gericilik ve ilerici-lik bağlamlarında muhafazakârlığın konumu eski, gelenek ve gericilik olarak anlaşılrsa da derginin temelde en fazla karşı çıktığı düşünce budur. Buna göre derginin Anadolu ve milliyetçi-muhafazakâr bir çizgiyi takip ettiğinin söylenmesi mümkündür. Bu muhafazakârlık biçimi klasik muhafazakârlıktan demokrasiyi olumlama, milliyetçilik esas ve dini merkeze alması bakımından ayrılmaktadır.

Ana temaların içerisinde gelenek-modernite bağlamında geleneğin tamamen alınıp Batı’nın bırakılması da Batı’nın her haliyle kabul edilmesi de eleştirilmektedir. Buna göre her iki akımı da sorgulama ve eleme fikri öne çıkmaktadır. Gelenek-modernite ilişkisinde duruş gelenekten yana kullanılmıştır. Fakat geleneği zedelemeyen yeniliklere ve gelişmelere karşı da bir açıklık söz konusudur. Dergide ortaya konulan muhafazakârlık anlayışı milliyetçilik ve Anadoluçuluk ideolojileriyle yoğrulan İslam’ın temel düşünce yapısını ve dini geleneksel öğelerin öne çıkarıldığı bir yapıtı betimlemektedir. Buna göre modernleşmenin ve Batılılaşmanın eleştirildiği, Anadolu kaynaklı ve İslam temelli bir yaşam biçiminin önerildiği, dini geleneğin ve buna bağlı bir inkılâbın vurgulandığı görülmektedir.

Kaynakça

- Aktay, Yasin, ve Mahmut Hakkı Akın. *Bir Müslüman Gelenek ve Muhafazakârlık’a Nasıl Bakmalı?* İstanbul: Beyan Yayınları, 2021.
- Alp, Ali Rıza. “Türk Romanında İstanbul-Anadolu Münasebetleri”. *Hareket Dergisi*, Ocak 1949.
- Arık, Remzi Oğuz. “Tarih Görüşü”. *Hareket Dergisi*, Mayıs 1947.
- Arslan, Hüsamettin. *Jöntürkler Jönkürtler Muhafazakârlar*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2017.
- Bora, Tanıl. *Cereyanlar*. İstanbul: İletişim, 2020.
- Bora, Tanıl, ve Murat Gültekinçil, ed. *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce Liberalizm*. C. 7. İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.
- Çaha, Ömer. *Siyasi Düşüncelere Giriş*. İstanbul: Dem Yayınları, 2019.
- Eryılmaz, Bilal. *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Teb’anın Yönetimi*. İstanbul: Risale, 1990.
- Gencer, Bedri. “Gelenekselciliğin Pınarları: Edmund Burke ve Ahmet Cevdet”. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi* 2, sy 7 (2006): 153-88.
- Gökalp, Ziya. *Hars ve Medeniyet*. İstanbul: Toker Yayınları, 2013.
- Hareket. “İlerilik-Gerilik”. *Hareket Dergisi*, Mayıs 1953.
- İsfahani, Rağıp el-. *Müfredat Elfaz el-Kur’an*. Dımaşk: Dar el-Kalem, 2009.
- Kaplan, Mehmet. “Bugünkü Medeniyet ve Fert”. *Hareket Dergisi*, Mart 1947.
- Kaplan, Mehmet. “Büyük Terkibe Doğru”. *Hareket Dergisi*, Mayıs 1949.
- Kaplan, Mehmet. “Nesillerin Ruhu”. *Hareket Dergisi*, Ocak 1949.
- Kaplan, Mehmet. “Yunus Emre ve Bugünün Meseleleri”. *Hareket Dergisi*, Temmuz 1948.
- Mardin, Şerif. *Türk Modernleşmesi*. İstanbul: İletişim, 1991.
- Marshall, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*. Çeviren Osman Akınhay ve Derya Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999.
- Mollaer, Fırat. *Liberal Muhafazakârlık Karşısında Nurettin Topçu*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.
- Mollaer, Fırat. *Türkiye’de Liberal Muhafazakârlık ve Nurettin Topçu*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2008.
- Safi, İsmail. *Türkiye’de Muhafazakâr Siyaset ve Yeni Arayışlar*. Ankara: Lotus Yayınevi, 2007.
- Sitembölükbaşı, Şaban. *Türkiye’de İslâm’ın Yeniden İnkişafı (1950-1960)*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İSAM, 1995.

- Topçu, Nurettin. "Fikir ve Ruh Terbiyesi Cemiyeti'nin Kuruluşunu Beklerken". *Hareket Dergisi*, Aralık 1952.
- Topçu, Nurettin. "İki Mezar". *Hareket Dergisi*, İkinci Teşrin (Kasım).
- Topçu, Nurettin. "Okulda Ahlak". *Hareket Dergisi*, Mart 1943.
- Topçu, Nurettin. "Şahsiyet". *Hareket Dergisi*, Ocak 1953.
- Turan, Hilal. "III. Selim'den Tanzimat'a Osmanlı Devleti'nde Yeniden Yapılanma Hareketleri". *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 11, sy 2 (2019): 37-46.
- Ülken, Hilmi Ziya. "Kültür ve Medeniyet". *Hareket Dergisi*, Haziran 1949.
- Vincent, Andrew. *Modern Political Ideologies*. United Kingdom: Wiley- Blackwell, 2010.
- Yılmaz, Hüseyin. "Gelenek, Gelenekçilik ve Gelenekselcilik". *Muhafazakâr Düşünce Dergisi* 1, sy 3 (2005): 39-53.